

Uncovering Gender Representation in Farsi Biyamuzim (Let's Learn Persian) Series

Sara Nakhostin

M.A. Graduate of TEPSOL, Shiraz University, Iran.

nakhostin_s@yahoo.com

Zahra Alimorad*

Corresponding Author, Associate Professor of TEFL, Shiraz University, Iran.

zahra.alimorad@shirazu.ac.ir

Extended Abstract:

Language teaching textbooks, including those teaching Persian to speakers of other languages (TPSOL), are a mirror of a nation's culture and customs and can reflect the attitudes and values of a society. Therefore, bearing in mind that each element in educational books has a meaning that is decoded by the readers, the present study intended to examine the texts and pictures in the "Let's Learn Persian" textbook series in terms of the way gender is represented. This specific series was chosen because of its popularity as well as its frequency of use in different parts of the world where Persian is taught to non-Persian speakers .

The first book of this series (the beginning level) was developed by Zolfaghari et al. in 1382. The series includes five volumes ranging from beginning to advanced levels. An attempt has been made to focus on the four language skills of speaking, listening, reading and writing as well as grammar structures. The last two volumes, i.e., four and five, mostly deal with Persian literature, culture, and literary works .

To uncover gender representation, the researchers analyzed the texts and pictures of this series based on the frameworks introduced by Lee (2014) and Porreca (1984). These two frameworks were first merged and adapted to the context of teaching Persian. It is worth mentioning that the two frameworks overlap in all criteria except for one, that is, the adjectives attributed to different genders which is considered by Perreca but not Lee. Meanwhile, they were adapted because two criteria could not be applied to Persian. First, in English, the two pronouns 'he' and 'she' are used to refer to male and female characters, respectively. In Persian, on the other hand, one single pronoun is used for both genders. Therefore, this criterion was excluded from the framework. Also, masculine generic constructions were not considered in this study either because of the same reason .

***Cite this article:** Nakhostin, S. Alimorad, Z.(2022). Uncovering Gender Representation in Farsi Biyamuzim (Let's Learn Persian) Series. *Journal of Teaching Persian to Speakers of Other Languages Vol. 11, No. 2 (Tome 24 - Special Issue on Linguistics and Language Teaching), October 2022, 245-267*

DOI:10.30479/jtpsol.2023.18596.1635

Received on: 06/04/2023

Accepted on: 13/05/2023

© The Author(s).

Publisher: Imam Khomeini International University

Considering the above-mentioned points, the criteria taken into account in this study included the number and frequency of female and male characters, the order of mentioning of these characters, adjectives attributed to each gender, familial roles and also social/occupational roles of each gender. Based on one of the criteria of Lee's framework, i.e., visual representation, the number of male and female characters was also calculated in each picture; that is, the number of men more than women, number of women more than men, an equal number of men and women, men only, or women only. Frequencies and percentages of different categories were calculated and tabulated for each lesson and each volume separately. Furthermore, gender representation was compared among different volumes using Chi-square .

To analyze the way gender is represented, in this study, a sample of each volume was selected in the following way. From each volume, a lesson from the beginning, one from the middle, and another one from the end of the book were selected. More specifically, in volumes 1 to 4, the 1st,15th and 29th lessons were chosen for the analysis because the 30th lesson is a review of the previous lessons. In Volume 5, on the other hand, the 2nd,15th and 29th lessons were selected for content analysis because the first lesson consists of two prayers which were not suitable for analyzing gender representation. Then, the representation of gender was investigated by coding the data based on the aforementioned framework. Moreover, to ensure the reliability of the coding procedure, inter-and intra-coder reliabilities were also estimated. The inter-coder reliability index was 94% while the intra-coder agreement was 98%, which was high enough and suited the purposes of this study .

Findings indicated that in all considered criteria except for one in the first volume, where female characters outnumbered male ones, gender bias in favor of men was observed. Further, results of the chi-square test indicated a statistically significant difference with respect to all the criteria, except for the order of males and females' mention in a phrase, among different volumes of this series. Additionally, analysis of pictures suggested gender bias in favor of men in terms of the number of female and male characters. In general, the presence of more women in the beginning-level volume compared to the intermediate and advanced ones was salient. More specifically, most of the characters of the first volume were children and women and the topics revolved around introducing people and everyday events. However, the intermediate and advanced volumes, in which the topics shifted to social and literary ones, showed the underrepresentation of female characters in texts and pictures. It is noteworthy that women were mostly marginalized in the last two volumes which mainly focus on Persian literature. Implications of these findings for curriculum and syllabus designers as well as materials developers and Persian language teachers are discussed.

Keywords: Gender Representation, Let's Learn Persian Textbook Series, TEPSOL, Gender Bias, Language Teaching Textbook Evaluation, Content Analysis.

بررسی چگونگی بازنمایی جنسیت در مجموعه فارسی بیاموزیم (پژوهشی)

سارا نخستین

کارشناس‌ارشد آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، دانشگاه شیراز

nakhostin_s@yahoo.com

زهره علیمراد*

نویسنده مسئول، دانشیار آموزش زبان انگلیسی، دانشگاه شیراز

zahra.alimorad@shirazu.ac.ir

چکیده

کتاب‌های آموزش زبان، آینه‌ای از فرهنگ و آداب و رسوم یک ملت است که می‌تواند بازتابی از نگرش‌ها و ارزش‌های یک جامعه به مخاطب باشد. بنابراین، با عنایت به این که همه عناصر موجود در کتب آموزشی، دارای بار معنایی هستند که از جانب مخاطب رمزگشایی می‌شوند، پژوهش حاضر بر آن شد، متون و تصاویر مجموعه کتب فارسی بیاموزیم را از حیث چگونگی بازنمایی جنسیت مورد بررسی قرار دهد. بدین‌منظور، از میان ۳۰ درس در هر جلد، سه درس از ابتدا، میانه و انتها، برای تحلیل انتخاب متون و تصاویر مورد مطالعه، بر اساس مؤلفه‌ها کدگذاری شدند. یافته‌ها حاکی از این بود که در تمامی مؤلفه‌ها، بجز یک مورد در جلد اول که تعداد شخصیت‌های زن بیشتر از مرد بود، سوگیری جنسیتی به نفع مردان وجود داشت. نتایج آزمون مجذور خی نیز تفاوت آماری معناداری را در تمام مؤلفه‌ها بجز مؤلفه ترتیب حضور اسامی زن و مرد در متون، بین جلدهای مختلف نشان داد. همچنین، نتایج به‌دست آمده از تحلیل تصاویر، از سوگیری جنسیتی به نفع مردان در تعداد زنان و مردان در تصاویر داشت. به طور کلی، زنان در جلد نخست حضور پررنگ‌تری داشتند؛ بدین‌صورت که در دروس مورد بررسی جلد اول، بیشتر شخصیت‌ها کودک و زن بودند و موضوعات نیز حول محور معرفی اشخاص و وقایع روزمره بود، اما جلدهای میانی و پیشرفته که در آن‌ها موضوع دروس، به‌سمت مقوله‌های اجتماعی و ادبی تغییر یافت، از کمرنگ‌تر شدن حضور شخصیت‌های زنان در متون و تصاویر نشان داشت. مؤلفان کتاب‌های آزفا، می‌توانند با عنایت به نتایج این پژوهش، کتاب‌های جدید و یا ویرایش جدید، کتاب‌هایی که بیشتر تألیف شده‌اند را با واقعیت‌های جامعه بیشتر همسو سازند. از سوی دیگر، با توجه به زمانبر بودن فرآیند تألیف و ویرایش کتاب، می‌توان در کلاس‌های پیش از خدمت و ضمن خدمت مدرسان آزفا شیوه‌های تکمیل مطالب ارائه شده در کتب را آموزش و مورد تأکید ویژه قرار داد.

واژه‌های کلیدی: بازنمایی جنسیت، مجموعه فارسی بیاموزیم، آزفا، سوگیری جنسیتی، ارزیابی کتب آموزش

زبان، تحلیل محتوا

* استناد: نخستین، علیمراد. (۱۴۰۱)، بررسی چگونگی بازنمایی جنسیت در مجموعه فارسی بیاموزیم، سال یازدهم، شماره دوم

(پیاپی ۲۴- ویژه نامه مقالات زبان شناسی و آموزش زبان)، پاییز و زمستان ۱۴۰۱، ۲۶۷-۲۴۵

شناسه دیجیتال (DOI): 10.30479/jtpsol.2023.18596.1635

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۲/۰۲/۲۳

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۱/۱۷

ناشر: دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)

۱. مقدمه

در فرآیند آموزش هر زبان، علاوه بر عناصر زبانی، عناصر فرهنگی نیز به مخاطب منتقل می‌شود. در واقع، زبان عنصری مستقل و ماهیتی در خلأ نیست؛ بلکه مقوله‌ای در داخل یک فرهنگ و وابسته و تأثیرپذیر از آن است (Thanasoulas, 2001). این پیوستگی تا آنجاست که برخی اصطلاح «زبان فرهنگ» را بجای زبان به کار می‌برند (Rees, 2002). در همین راستا، یادگیری زبان فارسی که در کنار زبان‌های لاتین، یونانی و سانسکریت از زبان‌های کهن جهان به شمار می‌رود، علاقه‌مندان بسیاری را به خود جلب کرده است (Mohammadi, (1399) [2020]). با یادگیری زبان دوم/خارجی^۱، زبان‌آموز دنیای جدیدی را کشف می‌کند که این دنیای جدید، ابتدا به وسیله کتاب‌های آموزش زبان به وی معرفی می‌شود (Jalili, (1387) [2008]). لذا قابلیت کتب آموزشی به عنوان منبعی قدرتمند که فراهم‌کننده مؤلفه‌های فرهنگی مهمی برای فراگیران است، امری مبرهن به نظر می‌رسد. یکی از مؤلفه‌های فرهنگی مهم موجود در کتب درسی که از طریق متون و تصاویر به مخاطب منتقل می‌شود، بازنمایی جنسیت است. بازنمایی جنسیت و کلیشه‌های جنسیتی، یک عنصر تنیده در فرهنگ است که می‌تواند نقش بسزایی در انتقال مفاهیم بومی و فرهنگی یک جامعه به مخاطب داشته باشد.

رویکرد جنسیتی از چند دهه قبل و با تأکید بر تفاوت‌های میان جنس^۲، جنسیت^۳ و کلیشه‌های جنسیتی، با هدف توجه به موقعیت زنان در ساختار اجتماعی مطرح شد (Ezazi, (1385) [2006]). جنس مربوط به آرایش زیست‌شناختی بدن است؛ ولی جنسیت، مجموعه‌ای از صفات اکتسابی، فرهنگی، روان‌شناختی و اجتماعی است. جنسیت، در برگیرنده ویژگی‌های اجتماعی است که رفتار زنان و مردان را در جامعه تعریف می‌کند. در واقع، جنسیت شامل؛ رفتارها، کنش‌ها و اندیشه‌های اجتماعی است که فرهنگ حاکم در هر جامعه، به عهده دو جنس زن و مرد می‌گذارد. از این رو می‌توان گفت؛ جنسیت یک عامل اجتماعی و متأثر از فرهنگ است (Alinaghian, (1398) [2019]). کلیشه‌های جنسیتی، مجموعه‌ای از باورهای فرهنگی و اجتماعی هستند که قابلیت‌ها و ویژگی‌های خاصی را به زن و مرد نسبت می‌دهند (Raja News, (1391) [2012]) و تبعیض جنسیتی به‌طور فرهنگی و تاریخی، بیشتر در جهت فرودست کردن زنان و دختران به‌کار رفته است (New Oxford American Dictionary, 2010).

بی‌تردید، چگونگی انتقال مؤلفه‌های فرهنگی؛ از جمله مؤلفه جنسیت، در بحث آموزش همه زبان‌ها به‌طور عام و زبان فارسی به‌طور خاص، از اهمیت بسیاری برخوردار می‌باشد. بنابراین، به نظر می‌رسد؛ بررسی نحوه بازنمایی جنسیت در کتب آموزشی به‌عنوان یک ابزار آموزشی مهم، ضروری است. کتاب‌های آموزشی، یکی از

¹. Second/foreign language

². Sex

³. Gender

مهم‌ترین و در دسترس‌ترین رسانه‌های آموزشی هستند که نقش بسزایی در نظام آموزشی ایفا می‌کنند. این کتاب‌ها، از طریق توصیف و انتقال مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی، بر مخاطبان اثر می‌گذارند (Seifollahi [2008] [Ebrahimi, (1387)]). پیام‌هایی که از طریق متون و تصاویر کتب درسی به زبان‌آموزان منتقل می‌شود، می‌تواند از سوی آن‌ها به روش‌های مختلف رمزگشایی شود. از این رو، یکی از اهداف نظام آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان (آزفا)، انتقال بهینه مؤلفه‌های زبانی و غیرزبانی است که از جمله آن مؤلفه‌ها، می‌توان به انتقال بهینه سوبیه‌های مختلف فرهنگ اشاره کرد (Ale Ahmadi & Sharafi Ebgaha, [2016] [1395]). علی‌رغم اهمیت چگونگی بازنمایی جنسیت در کتب آزفا، به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های فرهنگی تأثیرگذار، بر نوع نگرش فارسی‌آموزان غیرایرانی نسبت به جامعه و فرهنگ ایرانی - اسلامی، تاکنون پژوهش‌های معدودی در این زمینه انجام شده است (Ebadi & Ebrahimi Morjal, [2015] [1394]); Mohammadi Rakati et al., [2022] [1401]; Moosavi Hassan Abad & Alimorad [2016] [1395]). به همین دلیل، جهت پرکردن این خلأ، پژوهش حاضر تلاش نمود، نحوه بازنمایی جنسیت در مجموعه «فارسی بیاموزیم» را بررسی کند.

۲. پیشینه پژوهش

تلاش برای نشان دادن حقوق مساوی همه افراد در چند دهه اخیر باعث شده است که مقوله بازنمایی نقش‌های زن و مرد، به‌صورت مطلوب و متعادل در ابعاد مختلف، در کتب آموزشی مورد توجه خاص قرار گیرد. در کشورهای مختلف، پژوهش‌های بسیاری جهت واکاوی چگونگی بازنمایی جنسیت و کلیشه‌های جنسیتی، در جهت بهبود اهداف آموزشی انجام شده است. گفتنی است که تعداد پژوهش‌های انجام شده، درباره بازنمایی جنسیت در کتب آموزش زبان انگلیسی، نسبت به دیگر زبان‌ها بیشتر است. به‌نظر می‌رسد؛ دلیل این امر، ماهیت زبان انگلیسی به‌عنوان یک زبان بین‌المللی و به‌طبع وجود مخاطبان بسیار برای فراگیری این زبان است. در زیر، تعدادی از پژوهش‌های انجام یافته در خصوص بازنمایی جنسیت، در کتب آموزش زبان انگلیسی و فارسی به اجمال معرفی می‌شود.

لی (Lee, 2014) به بررسی چگونگی بازنمایی جنسیت در کتاب‌های آموزش زبان انگلیسی سطح ابتدایی هنگ‌کنگ پرداخت. این پژوهش، درصدد پاسخ به این پرسش بود که آیا پیشرفت وضعیت زنان، از نظر تحصیلی و حقوق اجتماعی، در دهه‌های اخیر هنگ‌کنگ، در کتاب‌های تجدید چاپ شده، منعکس شده بودند یا خیر. بدین‌منظور، پژوهشگر، دو مجموعه از کتاب‌های رایج درسی دوره ابتدایی به زبان انگلیسی که چاپ اول آن در سال ۱۹۸۸ و تجدید چاپ آن در سال ۲۰۰۵ بود، را بررسی نمود. اگرچه نتایج، بیانگر بهبود بازنمایی جنسیت در خصوص حضور زنان در متون و تصاویر در کتاب‌های چاپ سال ۲۰۰۵ بود؛ اما همچنان تعصب‌های جنسیتی به‌خصوص در بازنمایی نقش‌های اجتماعی زنان و مردان به‌چشم می‌خورد.

پژوهشی دیگر توسط یاناتا و موجیانتهو (Yonata & Mujiyanto, 2017)، با هدف بررسی و مقایسه دو کتاب درسی به نام‌های BI و AH، مربوط به مقطع دبیرستان در اندونزی، انجام شد. در این پژوهش، کلیشه‌های جنسیتی، در رابطه با مشاغل و فعالیت‌های مبتنی بر جنسیت در قسمت‌های خوانداری، محاوره، تمرین‌ها و تصاویر مورد مطالعه قرار گرفت. نتایج، حاکی از برتری حضور مردان بر زنان در تمرینها، عکس‌ها، تعداد اسامی و ضمایر بود. همچنین، در هر دو کتاب، بازنمایی مردان در اشتغال به شغل‌های اجتماعی رده‌بالا، تحصیلات بالاتر و کارهای مربوط به خارج از خانه وجود داشت. در کتاب BI، هیچ موردی مبنی بر برتری نقش زن و یا حتی برابری مرد و زن در هیچ‌یک از قسمت‌ها یافت نشد؛ اما در برخی از قسمت‌های کتاب AH، برتری زنان از نظر کمی (تعداد) مشاهده شد و در قسمت خوانداری و محاوره نیز تساوی دو نقش زن و مرد دیده می‌شد.

اسلام و اسدالله (Islam & Asadullah, 2018) نیز در پژوهشی، به بررسی و مقایسه تحلیل محتوای کتاب‌های زبان انگلیسی مقطع راهنمایی در کشورهای مالزی، اندونزی، پاکستان و بنگلادش، در زمینه کلیشه‌های جنسیتی مبادرت ورزیدند. در این پژوهش، عوامل اجتماعی، فرهنگی، نقش‌های اجتماعی، شغل‌های تخصصی، نقش‌های خانه و کلمات استفاده شده خطاب به جنس مؤنث، به دقت مد نظر بودند. نتیجه کلی این پژوهش، از بازنمایی بیشتر جنس مذکر در متون و تصاویر حکایت داشت. زنان، در مشاغل رده پایین و در نقش‌های منفعل، به تصویر کشیده شده بودند. آن‌ها بیشتر در خانه و مشغول به فعالیت‌های داخل منزل و مردان در تصاویر و متون با شغل‌های رده‌بالا و حرفه‌ای بازنمایی شده بودند. دست‌کم گرفته شدن زنان، به‌وضوح در تصاویر و متون مشاهده می‌شد.

از جمله معدود پژوهش‌هایی که کتب آزفا را مورد بررسی قرار داده‌اند، پژوهش عبادی و ابراهیمی مرجل [2015] [Ebadi & Ebrahimi Morjal, (1394)] است که بر روی بازنمایی جنسیت، در جلد‌های دوم و سوم مجموعه فارسی بیاموزیم، متمرکز شده است. این پژوهش‌گران، با استفاده از چهارچوب پورکا (Porreca, 1984)، کلیه متون و تصاویر کتب مورد مطالعه را از منظر بازنمایی جنسیت، به‌صورت کمی و کیفی واکاوی کردند. بررسی کلیشه‌های جنسیتی در این پژوهش توصیفی، در مقوله‌های «بازنمایی»، «تقدم در عبارت»، «شغل و نوع فعالیت‌های مردانه و زنانه» صورت پذیرفت. نتایج، حاکی از بازنمایی جنسیت به‌صورت نامتوازن است؛ به‌طوری‌که تعداد زنان، در چهار مقوله مورد پژوهش، کمتر از حد انتظار و تنها حضور آن‌ها در نقش‌های سنتی؛ مانند شیر دوشیدن، نظافت‌خانه، شستن ظرف و غیره پررنگ نشان داده شده است. از طرفی، مردان در فعالیت‌هایی؛ نظیر نواختن موسیقی، اسب‌سواری و غیره بازنمایی شده‌اند. در رابطه با مشاغل نیز مردان در طیف وسیعی از مشاغل مختلف موجود در جامعه؛ مانند پلیس، عکاس، نقاش، دانشمند و غیره به تصویر کشیده شده‌اند، درحالی‌که زنان با شغل‌هایی همچون معلم، پرستار و منشی بازنمایی شده‌اند. بنابراین، نتایج مبنی بر این است که مشاغل ارائه شده با واقعیت فعلی جامعه ایران، هیچ‌گونه سازگاری ندارند. به‌طور

کلی، این پژوهش وجود سوگیری جنسیتی مردسالارانه را در مجموعه‌ی فارسی بیاموزیم، در ابعاد گسترده؛ از قبیل حضور عبارات کلیشه‌ای در بازنمایی، تقدم در عبارات، مشاغل و فعالیت‌ها تصدیق می‌نماید.

موسوی حسن‌آباد و علیمراد (Moosavi Hassan Abad & Alimorad, (1395)[2016]) نیز پژوهشی، تحت عنوان «بررسی شخصیت‌های مرد و زن در دو کتاب فارسی بیاموزیم و آموزش نوین زبان فارسی، از مجموعه کتب آرفا انجام دادند. در این پژوهش، سطوح دو و چهار، از مجموعه‌ی فارسی بیاموزیم و سه و چهار، از مجموعه‌ی آموزش نوین زبان فارسی و از هر سطح، سه متن که همگی به صورت تصادفی انتخاب شدند، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. موقعیت‌های شغلی، نوع فعالیت شخصیت‌های معرفی شده در درس، جایگاه اجتماعی و بسامد ارجاع به اسامی و شخصیت‌های مؤنث و مذکر، از موارد بررسی شده در این پژوهش بودند. نتایج به دست آمده، حاکی از این بود که نسبت به کارگیری جنس مذکر به مؤنث، ۱۰ به ۱ بوده است. بر اساس این مطالعه، مردان تقریباً در تمامی صحنه‌های اجتماعی حضور مشهود و چشمگیر دارند و این در حالی است که از زنان تقریباً هیچ سخنی به میان نیامده است. به‌طور کلی، پژوهشگران این مطالعه دریافتند، نگاه مردسالارانه و کلیشه‌ای مؤلفان در این کتب، به قدری است که قدرت مطلق در تمامی عرصه‌های زندگی به مردان ختم شده است. آن‌ها همچنین دریافتند که در انتخاب مشاغل نیز مرزبندی‌های جنسیتی کاملاً مشهود بود. به‌عنوان مثال؛ مردان به‌عنوان پهلوان، رئیس جمهور، پادشاه و یا نابغه بازنمایی شده‌اند و این در حالی است که زنان، بیشتر به‌عنوان مادر و با مسئولیت خانهدار بودن به تصویر کشیده شده‌اند. این پژوهشگران، در رابطه با تصاویر نیز با نتایج مشابهی روبرو بودند؛ بدین صورت که تمامی طرح‌ها و نقاشی‌ها، مستقیم یا غیرمستقیم، به شخصیت‌های مرد اشاره دارند و تصویری از زنان مشاهده نمی‌شود.

یکی از جدیدترین پژوهش‌هایی که بازنمایی جنسیت در کتب آموزش زبان فارسی را مورد بررسی قرار داده است، مطالعه‌ی محمدی رکعتی و همکاران در سال ۱۴۰۱ (Mohammadi Rakati et al., (1401) [2022]) می‌باشد. بدین منظور، این پژوهشگران نقش‌های خانوادگی و شغلی زن و مرد را در دو کتاب آموزش زبان فارسی و عربی، «مینا» و «الطریق الی العربیه» با یکدیگر مقایسه نمودند. آن‌ها تمامی متون خوانداری این کتاب‌ها را به صورت خط به خط مطالعه و تصاویر را نیز بررسی نموده و بازنمایی جنسیت در آن‌ها را از نظر کمی و کیفی تحلیل کردند. نتایج سوگیری جنسیتی به نفع مردان را در هر دو کتاب نشان می‌دهد. در تصاویر، بیشتر مردان به تصویر کشیده شده‌اند و حضور زنان کم‌رنگ‌تر است. مردان، در حال ورزش کردن و زنان در حال خرید، نشان داده شده‌اند و نقش‌های شغلی مردان نسبت به زنان متنوع‌تر است. با توجه به پیشینه‌ی پژوهش و تا آنجا که پژوهش‌گران حاضر اطلاع دارند، باوجود افزایش تقاضا برای فارسی‌آموزی و آشنایی با زبان و ادبیات فارسی توسط فراگیران خارجی در دهه‌های اخیر، به‌واکوی کلیشه‌های جنسیتی در کتاب‌های آرفا، توجه اندکی شده است؛ (Ebadi & Ebrahimi Morjal, (1394) [2015]; Mohammadi Rakati et al., (1401) [2022]; Moosavi Hassan Abad & Alimorad,

[2016] [1395]). محمدی رکعتی و همکاران (Mohammadi Rakati et al., (1401) [2022]) از بین کتب آموزش زبان فارسی، بر روی مینا ۱ تمرکز کرده‌اند و فقط نقش‌های شغلی و خانوادگی زن و مرد را تحلیل نموده‌اند. عبادی و ابراهیمی مرچل (۱۳۹۴)، بازنمایی جنسیت را بر روی متون و تصاویر جلد دوم و سوم کتب فارسی بیاموزیم، بر اساس چهارچوب پورکا (۱۹۸۴) انجام داده‌اند و همچنین موسوی حسن‌آباد و علیمراد ([2016] [1395], Moosavi Hassan Abad & Alimorad)، به نحوه بازنمایی شخصیت‌های زن و مرد در بخش‌هایی از کتاب‌های «فارسی بیاموزیم» و «آموزش نوین زبان فارسی» پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش‌ها، ارزنده می‌باشند، اما به نظر می‌رسد؛ مؤلفه‌های بیشتری را از حیث بازنمایی جنسیت می‌توان مورد تحلیل قرار داد. به‌عنوان مثال، مواردی از قبیل بررسی و تحلیل صفات منسوب به زن و مرد و یا بررسی چگونگی بازنمایی نقش‌های خانوادگی در فارسی بیاموزیم، از مؤلفه‌های مورد بررسی این پژوهش‌گران نبوده است. بنابراین، با عنایت به ضرورت پژوهش در حوزه بررسی چگونگی بازنمایی جنسیت در کتب آرفا، پژوهش حاضر تلاش کرد، متون و تصاویر مجموعه کتب «فارسی بیاموزیم» را بر اساس دو چهارچوب لی (Lee, 2014) و پورکا (Porreca, 1984)، از نظر بازنمایی شخصیت‌های زن و مرد، مورد واکاوی قرار دهد. همچنین، مقایسه آماری بین جلدهای مختلف این مجموعه، از نظر نحوه بازنمایی جنسیت، از دیگر اهداف این پژوهش بود. در این راستا، پژوهش حاضر تلاش نمود، به پرسش‌های زیر پاسخ دهد:

۱. نحوه بازنمایی جنسیت در مجموعه «فارسی بیاموزیم»، بر اساس چهارچوب‌های لی (Lee, 2014) و پورکا (Porreca, 1984)، از جنبه‌های زیر به چه صورت است؟

الف) تعداد شخصیت‌های زن و مرد در متون

ب) بسامد ذکر شخصیت‌های زن و مرد در متون

پ) تعداد و نسبت زنان و مردان در تصاویر

ت) نقش‌های خانوادگی

ث) نقش‌های شغلی / اجتماعی

ج) ترتیب حضور زنان و مردان در متون

چ) صفات منتسب به زنان و مردان در متون

۲. آیا از نظر نحوه بازنمایی جنسیت، بین جلدهای مختلف این مجموعه، تفاوت آماری معناداری وجود دارد؟

۳. روش شناسی پژوهش

این پژوهش، یک مطالعه تحلیل محتوای استنتاجی است که در آن، متون و تصاویر مجموعه «فارسی بیاموزیم»، از نظر نحوه بازنمایی زنان و مردان و بر اساس چهارچوب‌های تحلیلی که در قسمت‌های بعدی توضیح داده می‌شود، مورد بررسی قرار گرفته است.

۱.۳. جامعه و نمونه آماری

مجموعه «فارسی بیاموزیم»، در دهه ۸۰ توسط ذوالفقاری و همکاران تألیف شد. این کتاب‌ها، در ۳ سطح و ۵ جلد طراحی شده است. هر کتاب، شامل ۳۰ درس و هر درس نیز دارای بخش‌هایی جهت تقویت ۴ مهارت شنیداری، گفتاری، نوشتاری و خوانداری و قواعد زبان فارسی است. جلد اول، سطح مقدماتی؛ شامل آموزش حروف الفبا و جملات ساده و موقعیت‌های پرکاربرد است. جلد دوم و سوم، سطح میانه و جلد چهارم و پنجم، سطح پیشرفته و برای افرادی است که می‌خواهند علاوه بر زبان، ادبیات فارسی را نیز فرا بگیرند و شامل معرفی تعدادی از شعرا و افراد بنام ایرانی، آثار باستانی و همچنین، نمایش گوشه‌هایی از فرهنگ و هنر ایرانی می‌باشند. به‌علاوه، در هر درس، تصاویر رنگی و تمرین‌هایی جهت تکرار و تقویت آموزه‌های دروس قبلی وجود دارد. این مجموعه، شامل ۳ جلد کتاب کار، ۳ جلد راهنمای تدریس و سی‌دی صوتی و آموزشی نیز می‌باشد. در پایان هر جلد نیز فهرستی از واژگان پایه و جدیدی که در کتاب آمده، به شکل آوانگاشت واژه‌ها برای تلفظ درست آن‌ها آمده است. کتب «فارسی بیاموزیم»، توسط سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی و انتشارات مدرسه چاپ شده است. با توجه به بسامد بالای استفاده از این مجموعه نسبت به کتب دیگر در مراکز فارسی‌آموزی داخل و خارج از ایران و در نتیجه تعداد زیاد مخاطبانی که از طریق این مجموعه، با فرهنگ و زبان فارسی آشنا می‌شوند (عباسی، پژوهشگر و استاد دانشگاه تربیت مدرس، نشست نقد و بررسی کتاب *فارسی بیاموزیم*، ۲۹ شهریور، ۱۳۹۹)، به نظر می‌رسد؛ بررسی بازنمایی جنسیت در این مجموعه، بسیار حائز اهمیت است و به‌همین دلیل، در این پژوهش، از بین تمام مجموعه‌های آموزش زبان فارسی، این مجموعه برای مطالعه انتخاب گردید. از هر جلد این مجموعه، دروس ابتدایی، میانی و پایانی برای بررسی بازنمایی جنسیت انتخاب شدند. توضیح این که درس آخر هر کتاب (درس سی‌ام)؛ شامل مرور تمام دروس کتاب است و در نتیجه، برای تحلیل محتوا با موضوع این پژوهش مناسب نبود. بنابراین، دروس ۱، ۱۵ و ۲۹ در چهار جلد اول، برای تحلیل انتخاب شدند. در جلد پنجم، درس اول با موضوع «تحمیدیه» و شامل دو مناجات‌نامه از خواجه عبدالله انصاری و حکیم سنایی غزنوی می‌باشد. این درس نیز برای تحلیل محتوا از منظر بازنمایی جنسیت مناسب نبود؛ زیرا به حمد و سپاس خداوند اختصاص دارد؛ لذا در جلد پنجم، دروس ۲، ۱۵ و ۲۹ مورد مطالعه قرار گرفت.

۲.۳. تحلیل داده‌ها

۱.۲.۳. چهارچوب تحلیلی

برای تحلیل متون مجموعه «فارسی بیاموزیم»، چهارچوب‌های لی (Lee, 2014) و پورکا (Porreca, 1984) با یکدیگر تلفیق و سپس جرح و تعدیل شدند. دو چهارچوب فوق، بجز در یک مؤلفه، دارای هم‌پوشانی هستند. در چهارچوب لی، مؤلفه صفت، برای اشاره به دو جنس زن و مرد در نظر گرفته نشده است؛ اما چهارچوب

پورکا، این مؤلفه را نیز در نظر گرفته است. لازم به ذکر است که مؤلفه ضمائر مؤنث و مذکر، در چهارچوب لی، به دلیل ماهیت ضمائر زبان فارسی که دارای جنسیت نمی‌باشند، در این پژوهش در نظر گرفته نشدند. به عبارت دیگر؛ در زبان انگلیسی برای اشاره به مذکر و مؤنث، به ترتیب از ضمائر he و she استفاده می‌شود؛ درحالی‌که در زبان فارسی، برای اشاره به هر دو جنس، از ضمیر «او» استفاده می‌گردد. همچنین، مؤلفه اسم جنس، ساختار مذکر در چهارچوب پورکا، به دلیل این که در زبان فارسی کاربردی ندارد، نیز در این پژوهش استفاده نشد. توضیح این که در زبان انگلیسی، اسامی عام مانند teacher, driver, interviewer, researcher، می‌توانند هم به فرد مؤنث و هم مذکر اشاره داشته باشند. اگر این اسامی، به صورت اسم جنس بیان شوند و به شخص خاصی اشاره نداشته باشند، در زبان انگلیسی از ضمائر مذکر برای ارجاع به آن‌ها استفاده می‌شود. به عنوان مثال؛ همان‌گونه که در جمله زیر مشاهده می‌نماییم، برای A good researcher که به صورت عام بیان شده است، از ضمیر his استفاده شده است؛ در صورتی که یک پژوهشگر خوب می‌تواند خانم یا آقا باشد (her).

A good researcher should not be biased in his research.

درنهایت در این پژوهش، برای تحلیل متون، چهارچوب زیر مورد استفاده قرار گرفت.

جدول ۱. چهارچوب تحلیلی نهایی برای بررسی متون

دسته‌بندی‌ها	معیارها	مثال‌ها
تعداد شخصیت‌های زن و مرد	در ترکیب‌های ملکی و اضافی، هسته گروه، معیار شمارش است.	خواهر پدرم (مؤنث)، مرد جوان (مذکر) ^۲
بسامد ذکر شخصیت‌های زن و مرد	فراوانی وقوع زن و مرد در متون معیار می‌باشد (کمی).	خانم مسنی از خیابان عبور می‌کرد. آقای زارعی به آن زن کمک کرد. زن: تعداد وقوع ۲ مرد: تعداد وقوع ۱
نقش‌های خانوادگی	مشخص کردن نقش‌های خانوادگی شخصیت‌های موجود در متون	دختر، پسر (فرزند بودن)، مادر و پدر و غیره
نقش‌های شغلی/ اجتماعی	مشخص کردن نقش‌های شغلی/اجتماعی شخصیت‌های موجود در متون	معلم، دکتر، دانش‌آموز، دوست، شاه و غیره
ترتیب حضور زنان و مردان	ترتیب ذکر زنان و مردان در عباراتی با حروف ربط همپایه (و-یا) چگونه است؟ (الف اول مرد ب اول زن)	مادر و پدر، خواهر و برادر، زن و شوهر، علی یا زهرا، زال و رودابه ^۳
صفات منتسب به زنان و مردان	چه صفاتی برای شخصیت‌های زن و مرد به کار رفته است؟	زن بی‌سواد و خرافاتی، مادر فولاد زره دیو ^۴

^۱ Masculine generic construction

^۲ این دو مثال از جلد سوم آورده شده است.

^۳ مثال از جلد سوم آورده شده است.

^۴ مثال از جلد چهارم آورده شده است.

در هر جلد، سه درس مورد نظر، درس به درس، بر اساس مؤلفه‌های ذکر شده، در جدول بالا مورد بررسی قرار گرفتند. به علاوه، برای تحلیل کمی تصاویر، از یکی از مؤلفه‌های چهارچوب لی (Lee, 2014) که مربوط به تحلیل تصاویر بود (جدول ۲) استفاده شد.

جدول ۲. مؤلفه چهارچوب لی (Lee, 2014) برای بررسی کمی تصاویر

هر تصویر نمایانگر کدام مورد است؟	تعداد و نسبت زنان و مردان در تصاویر
الف) فقط مرد	
ب) فقط زن	
پ) تعداد مردان بیشتر از زنان	
ت) تعداد زنان بیشتر از مردان	
ث) تعداد زنان و مردان یکسان	

۲.۲.۳. روش تحلیل داده‌ها

در ابتدا، داده‌ها کدگذاری شدند. جهت درک بهتر نحوه کدگذاری متون، در زیر چند مثال از کدها، بر اساس مؤلفه‌های مختلف آورده می‌شود. برای مثال؛ در **درس دوم**، جلد پنجم، با عنوان «رستم و اسفندیار»، ۸ شخصیت مرد (۱۰۰٪) وجود دارد. رستم، اسفندیار، فردوسی، زرتشت، گشتاسب، جاماسب، بهمن، زال (ص ۱۶)، اسامی شخصیت‌های مرد این درس می‌باشند که ۷۵ مرتبه تکرار شده‌اند (بسامد ذکر شخصیت‌های مرد). در این درس، شخصیت زن وجود ندارد. در همین راستا، در **درس اول** از جلد دوم، ۴ نقش خانوادگی وجود دارد که ۳ نقش آن مذکر (۷۵٪) فرزند (پسر)، پدر و برادر و ۱ نقش آن مؤنث (۲۵٪) مادر می‌باشند. همچنین، در تحلیل مؤلفه نقش‌های شغلی/ اجتماعی در **درس اول** از جلد سوم، ۷ نقش شغلی/ اجتماعی وجود دارد که شامل «سبزی‌فروش، دانشجو، آرایشگر، قفل‌ساز، دانش‌آموز، مغازه‌دار و دوست» می‌باشد که از بین آن‌ها، «سبزی‌فروش، دانشجو، آرایشگر، قفل‌ساز، دانش‌آموز، و مغازه‌دار» به مردان و «دوست» به زن تخصیص داده شده است. همچنین، در باب ترتیب ذکر اسامی زن و مرد در متون، در **درس پانزدهم** جلد چهارم، عبارات پدر یا مادر (ص ۹۴)، عزیز و غزال (ص ۹۶) دو ترکیب «اول مرد» (۶۶٫۶٪) و خاله سوسکه و آقا موشه (ص ۹۹) تنها ترکیب «اول زن» (۳۳٫۳٪) می‌باشد. در باب صفات منتسب به زنان و مردان در متون نیز در **درس پانزدهم**، جلد سوم، صفات «آزادگی، شجاعت، مردانگی، جوان، مهربان» به مردان نسبت داده شده است. در درس فوق، هیچ صفتی به زنان منتسب نشده است.

همچنین، مثالی از تحلیل کمی تصاویر، بر اساس چهارچوب لی (Lee, 2014) نیز ارائه می‌گردد. **درس بیست و نهم** جلد اول، حاوی ۴ تصویر است (شکل ۱) که در یک تصویر (شکل بالا سمت راست)، تعداد

مردان از زنان بیشتر است (۲۵٪). در دو تصویر (۵۰٪) نیز تعداد زنان از مردان بیشتر است (شکل‌های پایین) و در نهایت در تصویر باقی‌مانده (شکل بالا سمت چپ)، تعداد زنان و مردان مساوی می‌باشد (۲۵٪).

شکل ۱. تصاویر درس بیست و نهم، جلد اول

در نهایت، جمع کل فراوانی‌ها و درصد هر مؤلفه، تعیین و در جداول جداگانه ارائه شد (آمار توصیفی). سپس، برای مقایسه نحوه بازنمایی زن و مرد در جلد‌های مختلف این مجموعه، ابتدا تعداد کل واژه‌های سه درس مورد مطالعه در هر جلد، شمارش شدند و بر مبنای بیشترین عدد که مجموع واژه‌های جلد پنجم (۷۱۸۲) است، تمامی مؤلفه‌ها بر پایه معیار ۱۰۰۰۰ هنجارسازی شدند. گفتنی است که هنجارسازی داده‌ها، زمانی مورد استفاده قرار می‌گیرد که داده‌ها در یک دامنه نیستند و با این روش می‌توانیم آن‌ها را در یک دامنه مشابه قرار دهیم که قابل مقایسه باشند (Biber & Barbieri, 2007). سپس، از آزمون مجذور خی^۲ جهت بررسی تفاوت آماری بین جلد‌های مختلف از منظر بازنمایی زن و مرد استفاده شد. برای اطمینان از قابل اعتماد بودن کدگذاری‌ها، پایایی دو کدگذار و همچنین پایایی بازکدگذار نیز^۳ مورد بررسی قرار گرفت. بدین‌منظور، قبل از کدگذاری، چهارچوب‌های تحلیلی پژوهش حاضر به کدگذار دوم که دانش‌آموخته رشته آموزش زبان انگلیسی بودند، آموزش داده شد و ایشان قسمتی از داده‌ها را که به صورت تصادفی انتخاب شده بود، کدگذاری نمودند. شاخص پایایی دو کدگذار مستقل ۹۴٪ بود که قابل اطمینان بودن کدگذاری‌ها را تأیید

¹ Normalization

² Chi-square test

³ Intracoder reliability

می‌کند. همچنین، پژوهشگر اول خود نیز قسمتی از داده‌ها را در دو مرحله، به فاصله‌ی زمانی سه هفته کدگذاری نمود. شاخص پایایی بازکدگذار در این پژوهش، ۹۸٪ بود که بسیار بالا می‌باشد و قابل اعتماد بودن کدگذاری‌ها را تأیید می‌نماید.

۴. ارائه و واکاوی داده‌ها

۱.۴. تعداد شخصیت‌های زن و مرد در متون

جدول ۳. فراوانی و درصد شخصیت‌های مرد و زن در متون

شخصیت‌های مرد تعداد-درصد		شخصیت‌های زن تعداد-درصد		تعداد کل شخصیت‌ها	شماره جلد
۴۶,۸۰٪	۲۲	۵۳,۱۹٪	۲۵	۴۷	جلد اول
۷۶,۴۷٪	۱۳	۲۳,۵۳٪	۴	۱۷	جلد دوم
۵۶,۲۵٪	۲۷	۴۳,۷۵٪	۲۱	۴۸	جلد سوم
۷۹,۵۴٪	۳۵	۲۰,۴۵٪	۹	۴۴	جلد چهارم
۹۰,۹۰٪	۳۰	۹,۰۹٪	۳	۳۳	جلد پنجم
۶۷,۱۹٪	۱۲۷	۳۲,۸۰٪	۶۲	۱۸۹	کل مجموعه فارسی بیاموزیم

از بررسی‌های انجام شده، درمی‌یابیم که تعداد شخصیت‌های زن در کل این مجموعه، ۶۲ نفر است. به عبارت دیگر، فقط ۳۲,۸۰٪ از کل شخصیت‌های این مجموعه، به زنان اختصاص داده شده است. در مقابل، حضور مردان در این مجموعه، ۱۲۷ نفر (۶۷,۱۹٪) می‌باشد. در نتیجه می‌توان گفت که در مؤلفه‌ی تعداد شخصیت‌های زن و مرد، در مجموعه «فارسی بیاموزیم»، سوگیری جنسیتی به نفع مردان وجود دارد.

۲.۴. بسامد ذکر شخصیت‌های زن و مرد در متون

جدول ۴. بسامد ذکر شخصیت‌های مرد و زن در متون

بسامد ذکر شخصیت‌های مرد تعداد-درصد		بسامد ذکر شخصیت‌های زن تعداد-درصد		تعداد کل بسامدها	شماره جلد
۴۷,۴۳٪	۷۴	۵۲,۵۶٪	۸۲	۱۵۶	جلد اول
۶۹,۰۲٪	۷۸	۳۰,۹۷٪	۳۵	۱۱۳	جلد دوم
۵۰,۳٪	۷۰	۴۹,۶٪	۶۹	۱۳۹	جلد سوم
۷۷,۵۱٪	۱۳۱	۲۲,۴۸٪	۳۸	۱۶۹	جلد چهارم
۹۱,۸۵٪	۲۴۸	۸,۱۴٪	۲۲	۲۷۰	جلد پنجم
۷۰,۹۵٪	۶۰۱	۲۹,۰۴٪	۲۴۶	۸۴۷	کل مجموعه فارسی بیاموزیم

بر اساس جدول بالا، مجموع کل بسامد ذکر شخصیت‌های زن ۲۴۶ (۲۹,۰۴٪) و مجموع کل بسامد ذکر شخصیت‌های مرد ۶۰۱ (۷۰,۹۵٪) می‌باشد. بنابراین، به نظر می‌رسد؛ «مجموعه فارسی بیاموزیم»، از حیث مؤلفه بسامد ذکر شخصیت‌های مرد و زن نیز دارای سوگیری جنسیتی به نفع مردان است. محو شدن چهره زنان در جلد‌های چهارم و پنجم این مجموعه که با محوریت دروس ادبیات زبان فارسی است، بسیار بیشتر خودنمایی می‌کند. با عنایت بر این که احتمالاً هیچ نوشته‌ای خارج از دایره فرهنگ غالب^۱ خلق نمی‌شود، شاید مهجور بودن زنان در ادبیات فارسی، نتیجه فرهنگ مسلط است.

این نتایج، با یافته‌های پژوهش‌های لی (Lee, 2014) و یاناتا و موجیان‌تو (Yonata & Mujiyanto, 2017)، در باب بسامد و ذکر شخصیت‌های زن و مرد، همسو است. لی (Lee, 2014) پژوهشی مقایسه‌ای انجام داد که نتایج آن، حاکی از سوگیری جنسیتی به نفع مردان در مؤلفه‌های مختلف و از جمله تعداد و بسامد ذکر شخصیت‌های زن و مرد، در چهارچوب‌های مختلف مجموعه مورد بررسی بود. اگرچه اصلاحاتی چند در باب بازنمایی جنسیت در چاپ جدیدتر انجام پذیرفته بود، اما در کتاب‌های تجدید چاپ شده نیز هنوز رد پای از سوگیری جنسیتی به نفع مردان وجود داشت.

پژوهش یاناتا و موجیان‌تو (Yonata & Mujiyanto, 2017) نیز نتایجی مبنی بر وجود برتری مردان نسبت به زنان در باب اسامی و ذکر شخصیت‌ها داشت. اگرچه در برخی از قسمت‌های کتاب AH از نظر کمی، برتری زنان مشاهده شد و در قسمت خوانداری و محاوره نیز تساوی دو نقش زن و مرد دیده شد؛ اما در کتاب BI هیچ موردی مبنی بر برتری نقش زن و یا حتی برابری مرد و زن در هیچ‌یک از قسمت‌ها یافت نشد. در همین راستا، موسوی حسن آباد و علیمراد (Moosavi Hassan Abad & Alimorad, 1395) [2016] نیز دریافتند که در کتاب‌های مورد بررسی آن‌ها، نسبت به کارگیری جنس مذکر به مؤنث ۱۰ به ۱ است.

۳.۴. تعداد و نسبت زنان و مردان در تصاویر

همان‌طور که در جدول زیر مشاهده می‌نماییم، در تصاویر دروس مورد بررسی «مجموعه فارسی بیاموزیم»، تعداد تصاویری که فقط مردان را به تصویر کشیده است، ۳۶ (۳۸,۷٪) است. تصاویری که زنان در آن‌ها حضور دارند، ۲۵ عدد (۲۶,۸٪) و تصاویری که در آن‌ها مردان بیشتر از زنان و همچنین زنان، بیشتر از مردان هستند، هر دو، ۸ عدد (۸,۶٪) می‌باشند. در همین راستا، تصاویری که حاوی تعداد مساوی مردان و زنان است، ۱۶ عدد (۱۷,۲٪) است. در مجموع، با بررسی آمار و ارقام به‌دست آمده، شاید بتوان به این نتیجه رسید که در

^۱ فرهنگ غالب یا فرهنگ مسلط به مجموعه‌ای از پدیده‌های فرهنگی منسجم درون یک مجموعه هستند که در یک مقطع زمانی و مکانی خاص در جامعه‌ای خاص بیشترین رواج را دارند (فکوهی، ۱۳۸۳).

تصاویر مجموعه «فارسی بیاموزیم»، با سوگیری جنسیتی به نفع مردان مواجه هستیم.

جدول ۵. تعداد و نسبت زنان و مردان در تصاویر

شماره جلد	مجموع تصاویر	فقط مرد		فقط زن		مرد بیشتر از زن		زن بیشتر از مرد		زن و مرد مساوی تعداد-درصد	
		تعداد-درصد	تعداد-درصد	تعداد-درصد	تعداد-درصد	تعداد-درصد	تعداد-درصد				
جلد اول	۴۱	۸	۱۹٪	۱۴	۳۴٪	۳	۷٫۳٪	۶	۱۴٫۶٪	۱۰	۲۴٫۳٪
جلد دوم	۱۰	۶	۶۰٪	۰	۰	۲	۲۰٪	۱	۱۰٪	۱	۱۰٪
جلد سوم	۳۰	۱۲	۴۰٪	۱۱	۳۶٫۶٪	۱	۳٫۳٪	۱	۳٫۳٪	۵	۱۶٫۶٪
جلد چهارم	۸	۶	۷۵٪	۰	۰	۲	۲۵٪	۰	۰	۰	۰
جلد پنجم	۴	۴	۱۰۰٪	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
کل مجموعه فارسی بیاموزیم	۹۳	۳۶	۳۸٪	۲۵	۲۶٪	۸	۸٫۶٪	۸	۸٫۶٪	۱۶	۱۷٫۲٪

نتایج پژوهش حاضر، با نتایج پژوهش یاناتا و موجیان‌تو (Yonata & Mujiyanto, 2017) که حاکی از برتری حضور مردان بر زنان در عکس‌ها بود، همسو است. همچنین، این یافته‌ها، نتایج پژوهش اسلام و اسدالله (Islam & Asadullah, 2018) را تأیید می‌کند که حکایت از بازنمایی بیشتر جنس مذکر در تصاویر داشت؛ به طوری که تنها ۳۵/۲ درصد، سهم بازنمایی زنان در تصاویر کتب مالزی و بنگلادش بود. از طرفی، زنان در کتب پاکستان و بنگلادش، نسبت به زنان در کتب مالزی و اندونزی، حضور به‌مراتب کم‌رنگ‌تری داشتند. همچنین، پژوهش حاضر در خصوص تعداد شخصیت‌های زن و مرد بازنمایی شده در تصاویر، مؤید نتایج پژوهش موسوی حسن‌آباد و علیمراد (Moosavi Hassan Abad & Alimorad, 1395) ([2016]) و محمدی رکعتی و همکاران (Mohammadi Rakati et al., (1401) [2022]) نیز می‌باشد.

۴.۴. تعداد و نسبت نقش‌های خانوادگی در متون

جدول ۶. تعداد و نسبت نقش‌های خانوادگی در متون

شماره جلد	مجموع نقش‌های خانوادگی	نقش خانوادگی مذکر		نقش خانوادگی مؤنث	
		تعداد-درصد	تعداد-درصد	تعداد-درصد	تعداد-درصد
جلد اول	۱۹	۱۰	۵۲٫۶٪	۹	۴۷٫۳٪
جلد دوم	۶	۴	۶۶٫۶٪	۲	۳۳٫۳٪
جلد سوم	۱۰	۶	۶۰٪	۴	۴۰٪
جلد چهارم	۷	۵	۷۱٫۴٪	۲	۲۸٫۵٪
جلد پنجم	۶	۴	۶۶٫۶٪	۲	۳۳٫۳٪
کل مجموعه فارسی بیاموزیم	۴۸	۲۹	۶۰٫۴٪	۱۹	۳۹٫۵٪

نتیجه بررسی‌های صورت گرفته، بیانگر این بود که تعداد ۴۸ نقش خانوادگی در دروس مورد مطالعه

مجموع ۵ جلد فارسی بیاموزیم، وجود داشت که تعداد ۲۹ (۶۰,۴٪) نقش، نقش‌های خانوادگی مذکر و تعداد ۱۹ (۳۹,۵٪) نقش، نقش‌های خانوادگی مؤنث بودند. بنابراین، چنین به نظر می‌رسد که در باب مؤلفه نقش‌های خانوادگی در متون، سوگیری جنسیتی به نفع مردان وجود دارد. این یافته، با نتایج مطالعه رحمانی و همکاران [2020] [Rahmani et al., (1399)] در باب بازنمایی نقش‌های خانوادگی، در کتب آموزش زبان عربی که دلالت بر نابرابری و تبعیض جنسیتی به نفع مردان داشت، همسو می‌باشد.

۵.۴. تعداد و نسبت نقش‌های شغلی / اجتماعی در متون

جدول ۷. تعداد و نسبت نقش‌های شغلی / اجتماعی در متون

شماره جلد	جمع کل نقش‌های شغلی / اجتماعی (بدون احتساب فراوانی تکرار برای هر شغل)	تعداد و درصد تخصیص نقش‌های شغلی / اجتماعی به مردان	تعداد و درصد تخصیص نقش‌های شغلی / اجتماعی به زنان	تعداد و درصد تخصیص نقش‌های شغلی / اجتماعی به هر دو جنس مرد و زن
جلد اول ^۱	۴	۱ (۲۵٪)	۱ (۲۵٪)	۲ (۵۰٪)
جلد دوم	۹	۷ (۷۷,۷٪)	۱ (۱۱,۱٪)	۱ (۱۱,۱٪)
جلد سوم	۲۰	۱۵ (۷۵٪)	۴ (۲۰٪)	۱ (۵٪)
جلد چهارم	۱۱	۱۱ (۱۰۰٪)	۰	۰
جلد پنجم	۳۰	۲۸ (۹۳,۳٪)	۰	۲ (۶,۶٪)
کل مجموعه فارسی بیاموزیم	۶۱	۵۱ (۸۳,۶٪)	۵ (۸,۱٪)	۵ (۸,۱٪)

در مجموع، ۵ جلد فارسی بیاموزیم، ۶۱ نقش شغلی / اجتماعی وجود داشت. از میان این نقش‌ها، ۵ نقش (۸,۱٪) به زنان، ۵۱ نقش (۸۳,۶٪) به مردان و ۵ نقش (۸,۱٪) نیز به هر دو جنس اختصاص داده شده است. لذا بر اساس آمار به دست آمده از دروس بررسی شده، چنین برمی‌آید که از حیث مؤلفه نقش‌های شغلی / اجتماعی در این مجموعه، سوگیری جنسیتی به نفع مردان وجود دارد که در جلدهای چهارم و پنجم، این سوگیری به اوج خود می‌رسد. همان‌طور که پیشتر نیز اشاره شد، دو جلد آخر این مجموعه، بیشتر حول محور ادبیات فارسی هستند و این موضوع که آمار کم‌رنگ نشان دادن چهره زنان در دروس مورد بررسی این دو جلد را نشان داد، جای بسی تأمل دارد. درحالی‌که چه بسیارند، اشعاری که در ستایش حسن و زیبایی زنان در ادبیات ایران زمین سروده شده‌اند تا آنجا که حتی برخی معتقدند؛ جهت شناخت تصویر و هویت زن ایرانی، باید به ادبیات مراجعه کرد [2007] [Taghavi, (1386)]. همچنین، وجود شاعران زن ایرانی؛ همچون فروغ فرخزاد و دیگر چهره‌های ادبی زن در ایران نیز بر کسی پوشیده نیست؛ اما در دروس مورد بررسی، زنان تنها در نقش‌های منشی، معلم، دانش‌آموز، دوست و مقتول بازنمایی شده‌اند و درمقابل، مردان در طیف گسترده‌ای از نقش‌ها؛ همچون نویسنده، پژوهشگر، شاه، نقاش، شاعر، دانشمند و غیره بازنمایی شده‌اند. بنابراین،

^۱ تمامی نقش‌های شغلی / اجتماعی بدون احتساب فراوانی تکرار آن‌ها در هر جلد شمارش شده‌اند. به همین دلیل، جمع شغل‌ها و نقش‌های اجتماعی سه درس مذکور، ممکن است در برخی جلدها با تعداد جمع کل مطابقت نداشته‌باشد.

به نظر می‌رسد که مشاغل ارائه شده برای زنان، با واقعیت فعلی جامعه ایران که در آن زنان در نقش‌های شغلی/اجتماعی پزشک، پژوهشگر، نقاش، شاعر و غیره حضور دارند، سازگاری شایسته‌ای نداشته باشد. یافته‌های پژوهش لی (Lee, 2014) بیانگر این است که در چاپ دوم کتاب مورد بررسی نسبت به چاپ اول آن، زنان در نقش‌های اجتماعی و مشاغل بیشتری به نمایش درآمده بودند. اگرچه نتایج، بیانگر بهبود بازنمایی جنسیت در خصوص حضور زنان در متون و تصاویر در کتاب‌های چاپ جدید بود، اما همچنان تعصب‌های جنسیتی مخصوصاً در بازنمایی نقش‌های اجتماعی زنان و مردان به چشم می‌خورد. در این مورد، نتایج پژوهش حاضر، همسو با یافته‌های مطالعه‌ی لی است.

همچنین، یافته‌های پژوهش کنونی، آنچه از پژوهش انجام شده، توسط یاناتا و موحیان‌تو (Yonata & Mujiyanto, 2017) به دست آمد را نیز تأیید می‌کند. این پژوهشگران، دریافتند که حضور مردان در هر دو کتاب، از نظر اشتغال به شغل‌های اجتماعی رده بالا، تحصیلات بالاتر و کارهای مربوط به خارج از خانه، بر زنان برتری داشت. در مطالعه حاضر نیز، در جلد‌های سوم و چهارم، مجموعه «فارسی بیاموزیم»، برخی از نقش‌های شغلی/اجتماعی؛ مانند پزشک، شاعر، شاه، قهرمان، دانشجو، نقاش، محقق، نویسنده، پژوهشگر، استاد دانشگاه و قاضی به مردان نسبت داده شده است. در مقابل، زنان در نقش‌های معلم، دانش‌آموز، منشی دکتر، رعیت و مقتول به تصویر کشیده شده‌اند.

نتایج حاضر، با یافته‌های پژوهش اسلام و اسدالله (Islam & Asadullah, 2018) نیز همسو می‌باشد. این پژوهش‌گران، در تحلیل محتوای کتاب‌های زبان انگلیسی مقطع راهنمایی در کشورهای مختلف، دریافتند که زنان در مشاغل رده پایین و در نقش‌های منفعل، به تصویر کشیده شده بودند. آن‌ها بیشتر در خانه و مشغول به فعالیت‌های داخل منزل و مردان در تصاویر و متون با شغل‌های رده بالا و حرفه‌ای بازنمایی شده بودند.

علاوه بر این‌ها، هم‌راستا با یافته‌های پژوهش حاضر، نتایج پژوهش عبادی و ابراهیمی مرجل (Ebadi & Ebrahimi Morjal, 1394) [2015] حاکی از بازنمایی جنسیتی، به صورت نامتوازن بود؛ به طوری که در جلد‌های دوم و سوم مجموعه فارسی بیاموزیم، مورد مطالعه آن‌ها، تعداد زنان در مقوله‌های مورد پژوهش آنان، کمتر از حد انتظار و حضور آنان تنها در نقش‌های سنتی؛ مانند شیر دوشیدن، نظافت خانه، شستن ظرف و غیره پررنگ نشان داده شده بود. از طرفی، مردان در فعالیت‌هایی؛ نظیر نواختن موسیقی، اسب‌سواری و غیره بازنمایی شده بودند. در رابطه با مشاغل نیز مردان در طیف وسیعی از مشاغل مختلف موجود در جامعه؛ مانند پلیس، عکاس، نقاش، دانشمند و غیره به تصویر کشیده شده بودند؛ در حالی که زنان با شغل‌هایی همچون معلم، پرستار و منشی بازنمایی شده بودند. در همین راستا، موسوی حسن‌آباد و علیمراد (Moosavi Hassan, 2016) [1395] (Abad & Alimorad) نیز پس از بررسی دو کتاب «فارسی بیاموزیم» و «آموزش نوین زبان فارسی»، دریافتند که مردان تقریباً در تمامی صحنه‌های اجتماعی حضور مشهود و چشم‌گیری داشتند؛

درحالی که از زنان تقریباً هیچ سخنی به میان نیامده بود.

این نتیجه، یافته‌های محمدی رکعتی و همکاران (Mohammadi Rakati et al., (1401) [2022]) را نیز تأیید می‌کند که نشان از سوگیری جنسیتی به نفع مردان، در کتاب مینا ۱ داشت. در کتاب مینا، مردان با نقش‌های شغلی متنوع‌تر و در حال ورزش کردن نشان داده شده بودند؛ درحالی که زنان در حال خرید کردن به تصویر کشیده شده بودند.

۶.۴. ترتیب حضور زنان و مردان در متون

بر اساس نتایج ذکر شده، در جدول شماره ۸، در مجموع دروس بررسی شده، در ۵ جلد فارسی بیاموزیم، ۱۷ عبارت هم‌پایه وجود دارد که از میان آن‌ها، ۷ عبارت «اول زن» (۴۱,۱۷٪) و ۱۰ عبارت «اول مرد» (۵۸,۸۲٪) می‌باشند؛ لذا با اختلاف (۱۷,۶۵٪)، وقوع عبارات «اول مرد» در مجموعه «فارسی بیاموزیم»، بیشتر است. در جلد پنجم نیز هیچ ترکیب هم‌پایه «اول مرد» یا «اول زن» وجود نداشت.

جدول ۸. تعداد و درصد ترتیب حضور زنان و مردان در متون

شماره جلد	تعداد کل عبارات هم پایه اول زن و اول مرد	عبارات هم پایه اول مرد تعداد-درصد	عبارات هم پایه اول زن تعداد-درصد
جلد اول	۱۱	۶ ۵۴,۵٪	۵ ۴۵,۴٪
جلد دوم	۲	۱ ۵۰٪	۱ ۵۰٪
جلد سوم	۱	۱ ۱۰۰٪	۰
جلد چهارم	۳	۲ ۶۶,۶٪	۱ ۳۳,۳٪
کل مجموعه فارسی بیاموزیم	۱۷	۱۰ ۵۸,۸۲٪	۷ ۴۱,۱۷٪

نتایج پژوهش لی (Lee, 2014) در کتاب‌های آموزش زبان انگلیسی سطح ابتدایی هنگ‌کنگ، در چاپ اول آن در سال ۱۹۸۸ حاکی از تبعیض جنسیتی در مؤلفه اول مرد بود؛ اما در تجدید چاپ آن در سال ۲۰۰۵ پدیده اول مرد، کمتر مشاهده می‌شد. روحانی و اکبرپور (Roohani & Akbarpour, (1393) [2014]) نیز در بررسی‌های خود در باب نمود جنسیت در کتاب آموزشی American English file دریافتند که در باب مؤلفه اولویت نام بردن اسامی مذکر و مؤنث در یک عبارت، می‌توان شاهد ردّپایی از تبعیض جنسیتی بود. به‌طور کلی، می‌توان نتیجه گرفت که در باب مؤلفه اول مرد، یافته‌های پژوهش حاضر، با نتایج این دو پژوهش، کم و بیش هم‌خوانی دارد.

۷.۴. صفات منتسب به زنان و مردان در متون

همان‌طور که در جدول ۹ مشاهده می‌شود، در بررسی‌های انجام شده بر روی مجموعه «فارسی بیاموزیم»، تنها ۵ صفت در درس پانزدهم، جلد چهارم، یافت شد که به زنان نسبت داده شده است که از میان آن‌ها، ۳ صفت «بی‌سواد، خرافاتی و مادر فولاد زره دیو»، صفاتی با بار معنایی منفی می‌باشند. در مابقی دروس مورد

بررسی در تمام جلدهای این مجموعه، هیچ صفتی برای زنان در نظر گرفته نشده است. از طرفی، ۱۵ صفت با بار معنایی مثبت در جلدهای ۲، ۳، ۴، ۵ و ۳ صفت نیز با بار معنایی منفی در درس پانزدهم، جلد پنجم به مردان نسبت داده شده است. بنابراین، نتیجه بررسی‌های انجام شده در ۱۵ درس منتخب مورد بررسی در این مجموعه حکایت از آن دارد که صفات منتسب به مردان از صفات اختصاص داده شده به زنان بیشتر است و زنان، در این مؤلفه مهجور واقع شده‌اند.

جدول ۹. صفات منتسب به زنان و مردان در متون

شماره جلد	شماره درس	صفات منتسب به مردان بار معنایی مثبت-منفی	صفات منتسب به زنان بار معنایی مثبت-منفی
۲	۲۹	علاقه‌مند به طبیعت	ندارد
۳	۱۵	آزاده، شجاع، جوان، مهربان	ندارد
۴	۱	غیرتمند	ندارد
۴	۱۵	با جرأت و جسارت، باتدبیر، هوشمند، سالخورده	فرشته خوی، هوشمند بی‌سواد، خرافاتی، مادر فولاد زره دیو
۵	۲	نام‌آور، دلاور، نامدار	ندارد
۵	۱۵	مبارز	ندارد
۵	۲۹	آزاد مرد	ندارد

طبق بررسی‌های به‌عمل آمده در منابع موجود و تا آنجا که پژوهش‌گران حاضر اطلاع دارند، از میان پژوهش‌های موجود در باب بازنمایی جنسیت، در کتب آموزش زبان فارسی، پژوهشی که به بررسی صفات منسوب به زنان و مردان پرداخته باشد، یافت نشد و تنها مطالعه‌ای که به این موضوع پرداخته است، مرزوقی و منصورى (Marzooghi & Mansouri, (1394) [2015]) می‌باشد که در تحلیل محتوای کیفی کتاب‌های درسی دوره ابتدایی، از منظر جهت‌گیری جنسیتی، به بررسی ویژگی‌های زن و مرد (فعال و منفعل بودن، عاطفی و عقلانی بودن)، در کتب درسی دوره ابتدایی پرداخته است. نتایج مطالعه فوق حاکی از این بود که زنان معمولاً در نقش افرادی احساسی و زبردست و مردان با ویژگی‌های شخصیتی خردمحور و دستوردهنده، بازنمایی شده بودند. به‌نظر می‌رسد؛ نتایج پژوهش کنونی، مؤید یافته‌های این پژوهش باشد؛ زیرا همان‌گونه که در جدول ملاحظه می‌نماییم، صفات شجاع، دلاور، نامدار و غیره، از صفات با بار معنایی مثبت برای مردان و در مقابل، تنها صفات با بار معنایی مثبت، فرشته‌خوی و هوشمند به زنان اختصاص داده شده است. از میان صفات منفی نیز شورشی، مزدور، نامرد به مردان و بی‌سواد، خرافاتی و مادر فولادزره دیو، به زنان اختصاص

داده شده است. بر این اساس، می‌توان چنین برداشت نمود که حتی در اختصاص دادن صفات منفی به دو جنس زن و مرد نیز ردپایی از خردمحوری مردان وجود دارد.

۸.۴. مقایسه جلدهای مختلف از نظر نحوه بازنمایی جنسیت

جدول ۱۰. آزمونهای مجذور خی

مؤلفه‌ها	Chi-square	df	.Asymp. Sig
تعداد شخصیت‌های زن و مرد در متون	۹۷,۴۹۵	۴	۰,۰۰۰
بسامد ذکر شخصیت‌های زن و مرد در متون	۴۲۴,۷۰۵	۴	۰,۰۰۰
تعداد و نسبت زنان و مردان در تصاویر	۳۷۶,۲۰۴	۱۶	۰,۰۰۰
نقش‌های خانوادگی منتسب به زن و مرد	۵,۷۳۸	۴	۰,۰۵
نقش‌های شغلی/ اجتماعی منتسب به زن و مرد	۱۱۲,۳۳۸	۸	۰,۰۰۰
ترتیب حضور زنان و مردان در متون	۴,۱۸۶	۳	۰,۱۸۲

همان‌طور که در جدول ۱۰ مشاهده می‌شود، نتیجه آزمون مجذور خی، تفاوت آماری معناداری را از نظر تعداد شخصیت‌های زن و مرد در متون، بسامد ذکر شخصیت‌های زن و مرد در متون، تعداد و نسبت شخصیت‌های زن و مرد در تصاویر، تعداد و نسبت نقش‌های خانوادگی زنان و مردان و تعداد و نسبت نقش‌های شغلی/ اجتماعی منتسب به زن و مرد، در دروس مورد مطالعه «مجموعه فارسی بیاموزیم» نشان داد؛ لذا از نظر این مؤلفه‌ها، تفاوت آماری معناداری بین ۵ جلد «مجموعه فارسی بیاموزیم» وجود دارد. برخلاف این، تنها در مورد ترتیب ذکر اسامی زن و مرد در عبارات موجود در متون «مجموعه فارسی بیاموزیم»، نتیجه آزمون مجذور خی، تفاوت آماری معناداری را نشان نداد. البته قابل ذکر است که عباراتی از قبیل پدر و مادر، خواهر و برادر که در جلدهای مختلف این مجموعه ذکر شده‌اند، به‌علت کاربرد زیاد در میان گویشوران فارسی‌زبان، تبدیل به هم‌آیند شده‌اند.

پس از بررسی‌های انجام شده و بر اساس تحلیل داده‌های موجود، مشخص شد که مجموعه «فارسی بیاموزیم»، از نظر بازنمایی جنسیت در دروس بررسی شده، دارای سوگیری به نفع مردان می‌باشد. نکته قابل توجهی که در روند پژوهش بسیار خودنمایی کرد، حضور پررنگ‌تر زنان در جلد آغازین این مجموعه، نسبت به جلدهای میانی و پایانی بود. در جلد اول، با اختلاف ناچیز، شاهد تعداد بیشتر شخصیت‌های زن، نسبت به مرد و بسامد ذکر آن‌ها بودیم؛ اما در جلدهای دیگر، این برتری به نفع مردان بود. در دروس مورد بررسی جلد اول، بیشتر شخصیت‌ها کودک و موضوعات، حول محور معرفی اشخاص و وقایع روزمره بود؛ اما رفته رفته با ورود به جلدهای میانی، موضوع دروس نیز از دنیای کودکانه خارج شدند و با مقوله‌های اجتماعی و ادبی مواجه شدیم که این روند، با کم‌رنگ‌تر شدن شخصیت‌های زنان همراه بود.

¹ collocation

نکته‌ی جالب دیگر این بود که در جلد سوم آمار نشان داد که تفاوت تعداد شخصیت‌های زن و مرد، بسیار اندک است. با بررسی موضوعات مطرح شده در سه درس مورد مطالعه در این جلد، دریافتیم که زنان در موضوعات دعوت به جشن نامزدی، مهمانی، خرید و در واقع مشغولیات روزمره، بدون نیاز به تخصص خاص، نسبت به مردان حضور پررنگ‌تری دارند؛ اما در همین جلد می‌بینیم که نقش پزشک در قالب شخصیت مرد و نقش منشی در قالب شخصیت زن بازنمایی شده‌اند. در واقع، از زنان در دروس مربوط به ادبیات و نقش‌های اجتماعی رده‌بالا، هیچ سخنی به میان نیامده است. آن‌ها تنها در نقش‌های مقتول، زن بی‌سواد، منشی پزشک و زنان عشایر در حال دوشیدن شیر و بافندگی بازنمایی شده‌اند و در مقابل، مردان با نقش‌های شغلی و اجتماعی رده‌بالا از قبیل پژوهشگر، نویسنده، استاد دانشگاه، پزشک و قهرمان به نمایش درآمده‌اند.

به‌طور کلی، به نظر می‌رسد؛ زنان در دو جلد آخر که دروس حول محور ادبیات هستند، مهجور مانده‌اند. درحالی‌که چه بسیارند اشعاری که در ستایش حسن و زیبایی زنان در ادبیات ایران زمین سروده شده‌اند. تا آنجا که حتی برخی معتقدند؛ جهت شناخت تصویر و هویت زن ایرانی باید به ادبیات مراجعه کرد. زن در ادبیات فارسی رسالت‌های چندگانه‌ای برعهده دارد. گاه مظهر عشق و دلدادگی و عاشق است، گاه معشوق، زمانی همسر و در وقتی دیگر در مقام مادری دلسوز و فداکار و مربی تربیتی خانواده است. زن، گاه مظهر پارسایی و توکل است و زمانی مظهر زهد و پرهیزگاری و گاهی نیز مظهر خردمندی و سیاست‌مداری و میهن‌پرستی است (Taghavi, (1386) [2007]).

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادهای آموزشی و پژوهشی

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که بازنمایی زنان در دروس مورد بررسی، از جنبه‌های مختلف؛ ازجمله بازنمایی نقش فعال آنان در حوزه‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی، صفات منتسب به ایشان و همچنین بازنمایی آن‌ها در ادبیات فارسی مطلوب نمی‌باشد. به نظر می‌رسد؛ به حاشیه راندن و یا حذف چهره‌ی زنان، به خصوص در جلدهای انتهایی این مجموعه که به معرفی گوشه‌ای از ادبیات فارسی پرداخته است، می‌تواند منجر به بازنمایی تصویری نادرست از شخصیت زن ایرانی به مخاطبان شود؛ اما چه مانعی علت حضور کم‌رنگ زنان در حوزه شعر شده است؟ کراچی (Karachi, (1394) [2015]) در جلد اول کتاب «تاریخ شعر زنان از آغاز تا سده هشتم هجری قمری»، این‌گونه بیان می‌کند که با وجود محدودیت در یک جامعه‌ی مردسالار، زنان شاعر هم‌زمان با مردان شعر سروده‌اند و شعر ایران، شعری دوصدایی است. وی معتقد است که علاوه بر مؤلفه‌ی جنسیت، مسائل بسیار دیگری؛ ازجمله بستر و زمینه اجتماعی، فرهنگی، فشارهای روانی، تحقیر و بی‌اعتنایی که به انفعال و بی‌انگیزگی منجر می‌شود، از عوامل تأثیرگذار و محدودکننده برای شاعران زن هستند. کراچی همچنین بیان می‌کند که در میراثی هزارساله که در اغلب کشورهای دنیا نظیر ندارد، باید پیشینه‌ی تاریخی ۱۰

قرن شعر زنان نوشته شود؛ زیرا زنی که یک بیت شعر از او باقی مانده، بی‌تردید آفریننده همان یک بیت نبوده است. کراچی، معتقد است که در جامعه‌ای که هنوز موضوع جنس و جنسیت برای برخی افراد مهم است، «جنس» قبل از شعر دیده می‌شود. زنی چون «زّاله عالم تاج قائم مقامی» اشعار خود را سوزاند که شعرش به دست کسی نیفتد. لذا در چنین ساختاری، پیش از آن که به زیبایی‌شناسی شعر توجه شود، به جنس شاعر توجه می‌شود.

بنابراین، جای تعجب نیست که در این ساختار، مرد برتر، خلاقیت هنری، به مردان نسبت داده شود و این همان چالشی است که در طول تاریخ به هنر زنان آسیب رسانده و آنان را مورد بی‌مهری و بی‌اعتنایی قرار داده است. در همین راستا، دروس بررسی شده در پژوهش حاضر، از مجموعه کتب «فارسی بیاموزیم» نیز نتوانسته‌اند، چهره واقعی زنان در جامعه، توانایی‌ها و نقش‌های شغلی/اجتماعی منتسب به آن‌ها و حضور مؤثرشان در اعصار پیشین و معاصر در زمینه‌های مختلف و از جمله ادبیات را به‌درستی بازنمایی کنند.

بر اساس این یافته‌ها، به طراحان برنامه‌های درسی پیشنهاد می‌گردد که در باب حضور شایسته زنان در کتب درسی، اقدامات موثرتری انجام دهند. همچنین، مؤلفان کتاب‌های آرفا نیز می‌توانند از نتایج این پژوهش، در تألیف کتاب‌های جدید و ویرایش کتاب‌هایی که پیش‌تر تألیف شده‌اند، استفاده نمایند تا کتاب‌ها با واقعیت‌های جامعه همسو شوند. در همین راستا، آن‌ها می‌توانند در تجدید چاپ و ویرایش کتاب‌های موجود، داستان‌هایی از ادبیات فارسی؛ مانند داستان‌های گردآفرید و سهراب، زال و رودابه و بیژن و منیژه شاهنامه که زنان در آن نقش بسزایی داشتند را در دروس مربوط به ادبیات حماسی بگنجانند. همچنین، نویسندگان و دست‌اندرکاران تهیه و تدوین این کتاب‌ها، می‌توانند مواد تکمیل‌کننده؛ مانند دی‌وی‌دی و سی‌دی‌های آموزشی را برای جبران کاستی‌های موجود، ارائه تصویر کامل‌تری از حضور زنان و مردان در جامعه و بازنمایی بهتر زنان تهیه نمایند تا این امکان حاصل گردد که علاوه بر آموزش زبان فارسی، تصویر درستی از واقعیات جامعه نیز به مخاطبان ارائه شود تا از احتمال ایجاد ذهنیتی اشتباه از جامعه و فرهنگ فارسی و ایرانی در ذهن مخاطب جلوگیری گردد.

از آنجایی که روند اصلاح کتب آموزشی، یک فرایند طولانی‌مدت می‌باشد، به مدرسان آرفا پیشنهاد می‌شود؛ تا آن‌جا که ممکن است خود، این کاستی‌ها را در نظر گرفته و برای اصلاح آن‌ها اقداماتی انجام دهند. در این راستا، می‌توان در کلاس‌های پیش از خدمت و ضمن خدمت این مدرسان، شیوه‌های تکمیل مطالب ارائه شده در کتاب‌های نامبرده را آموزش و مورد تأکید ویژه قرار داد. بنابراین، تا به ثمر نشستن اصلاحات و رفع کاستی‌های موجود در این کتب، نقش آموزگاران و مدرسان آنان می‌تواند در این میان بسیار اثرگذار باشد.

برخلاف کاربردهایی که در بالا ذکر شد؛ پژوهش حاضر نیز مانند سایر پژوهش‌ها دارای محدودیت‌هایی می‌باشد. یکی از این محدودیت‌ها، بررسی نکردن کل مجموعه «فارسی بیاموزیم» که شامل همه دروس ۵

جلد است، می‌باشد. به‌نظر می‌رسد که با مطالعه تنها ۱۵ درس از ۷۵ درس، نمی‌توان با قطعیت، نتایج به‌دست آمده را به کل مجموعه تعمیم داد. همچنین، از آنجایی که پژوهش‌گران حاضر، در صدد مقایسه ۵ جلد مجموعه «فارسی بیاموزیم» بودند، ناگزیر پژوهش به سمت کمی سوق یافت و هنگامی که پژوهشی به سمت کمیت پیش می‌رود، از عمق پژوهش کاسته می‌شود. همچنین، در این پژوهش، مجالی برای در نظر گرفتن همه جوانب؛ اعم از مقایسه بافت کلان جامعه^۱، با بافت کتب «فارسی بیاموزیم»^۲ نبود.

با در نظر گرفتن محدودیت‌های بالا، پژوهش‌های آینده می‌توانند، تمامی دروس مجموعه ۵ جلدی «فارسی بیاموزیم» را در باب بازنمایی جنسیت بررسی کنند. همچنین، پژوهشگران آتی می‌توانند، دیگر مجموعه‌های آزفا را با استفاده از چهارچوب‌های تحلیلی پژوهش حاضر، از حیث بازنمایی جنسیت، تجزیه و تحلیل نمایند. همچنین، مقایسه مجموعه کتاب‌های مختلف آزفا؛ مانند مجموعه «مینا» که تألیف آن مربوط به سال‌های اخیر است، با مجموعه «فارسی بیاموزیم» که قدیمی‌تر است، از حیث بازنمایی جنسیت، می‌تواند روشنگر باشد که آیا کتاب‌های جدیدتر، توانسته‌اند در باب اصلاح بازنمایی زن و مرد گامی بردارند یا خیر. همچنین، این موضوع می‌تواند در مقایسه ویرایش‌های مختلف یک مجموعه نیز انجام شود و بررسی گردد که آیا مجموعه کتب مورد مطالعه، در ویرایش‌های جدیدتر توانسته است تغییراتی را در باب بازنمایی زن و مرد همگام با تغییرات جامعه ایجاد کند یا خیر. به‌علاوه، پژوهشگران آتی می‌توانند به انجام مطالعات کیفی که از عمق بیشتری برخوردارند، مبادرت ورزند. همچنین، پژوهش‌های آتی، می‌توانند به بررسی عبارات هم‌پایه «اول مرد» و «اول زن» مانند «پدر و مادر» و «خواهر و برادر»، با بهره‌گیری از زبان‌شناسی تاریخی^۳ و زبان‌شناسی اجتماعی^۴ بپردازند؛ زیرا از این طریق می‌توان تحولات تاریخی و عوامل و متغیرهای اجتماعی مؤثر بر کاربردهای این عبارات و دلایل احتمالی هم‌آیند شدن آن‌ها را تبیین نمود.

فهرست منابع:

- اعزازی، ش. (۱۳۸۵). ضرورت استفاده از رویکرد جنسیتی در پژوهش‌ها. ویژه‌نامه مسائل آموزش و پرورش دختران، ۲۲ (۳)، ۵۷-۳۳.
- آل احمدی، م و شرفی ابقاء، ا. (۱۳۹۵). اهمیت و لزوم استفاده از کتاب‌های درسی به‌روز، در فرآیند یاددهی و یادگیری. ارائه‌شده در کنفرانس ملی دانش و فناوری روان‌شناسی، علوم تربیتی و جامع روانشناسی ایران، تهران.
- تقوی، س. (۱۳۸۶). بررسی جایگاه زن در پهنه ادبیات فارسی. پیام زن، ۱۹۰ (۱۰)، ۵۲-۵۷.
- جلیلی، ن. (۱۳۸۷). تعامل بین زبان و فرهنگ در تدریس زبان خارجی. مجله قلم، شماره ۷.

¹ Macro-context

² Micro-context

³ Historical Linguistics

⁴ Social Linguistics

- رجانیوز، (۱۳۹۱). نگاهی به کلیشه‌های جنسیتی سنتی و مدرن: زن باشم یا نباشم. شناسه خبر ۱۰۸۱۸۱.
- رحمانی، ا. محمدی رکعتی، د. و جهرمیان، م. (۱۳۹۹). بررسی نقش‌های جنسیتی در کتاب صدی‌الحیاء، بر اساس مدل پورکا. پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، ۲۴ (۴۷)، ۱۰۹-۱۲۴.
- روحانی، ع. و اکبریور، س. (۱۳۹۳). نمود جنسیت در کتاب American English File. فصلنامه مطالعات زبان و ترجمه، ۴۷ (۲)، ۱۰۷-۱۳۱.
- سیف‌الهی، س. و ابراهیمی، م. (۱۳۸۷). نقش و منزلت زن در کتاب‌های درس فارسی مدارس آموزش و پرورش ایران. پژوهش‌نامه علوم اجتماعی، ۲ (۱)، ۵۰-۷۵.
- عبادی، س. و ابراهیمی مرچل، ب. (۱۳۹۴). بازنمایی جنسیت در کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان: مطالعه موردی جلد دوم و سوم مجموعه‌ی فارسی بیاموزیم. پژوهشنامه آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، ۴ (۲)، ۲۷-۴۶.
- علی‌نقیان، ش. (۱۳۹۸). فرهنگ اصطلاحات کلیدی در مطالعات جنسی. کانون انسان‌شناسی و فرهنگ.
- فکوهی، ن. (۱۳۸۳). تاریخ اندیشه و نظریه‌های انسان‌شناسی. تهران: نشر نی.
- کراچی، ر. (۱۳۹۴). تاریخ شعر زنان، از آغاز تا سده هشتم هجری قمری، ج اول. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- محمدی رکعتی، د.، رحمانی، ا.، جهرمیان، م. (۱۴۰۱). بازنمایی جنسیت در دو کتاب «مینا» و «الطریق الی العربیه». پژوهش‌نامه آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، ۱۱ (۱)، ۱۷۵-۱۹۳.
- محمدی، ش. (۱۳۹۹). درباره زبان فارسی. رسانه همد.
- مرزوقی، ر. و منصور، س. (۱۳۹۴). تحلیل محتوای کیفی کتاب‌های درسی دوره ابتدایی، از منظر جهت‌گیری جنسیتی. زن در توسعه و سیاست، ۱۳ (۴)، ۴۶۹-۴۸۵.
- موسوی حسن‌آباد، ر. و علیمراد، ز. (۱۳۹۵). بررسی نحوه بازنمایی شخصیت‌های مرد و زن، در دو کتاب فارسی بیاموزیم و آموزش نوین زبان فارسی. ارائه شده در نخستین همایش ملی واکاوی منابع آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان.

References:

- Al-e-Ahmadi, M., & Sharafi-Ebgha, A. (2016). The importance and necessity of utilizing up-to-date textbooks in the teaching and learning process. *Presented at the National Conference on Knowledge and Technology of Psychology, Educational Sciences and Sociology of Iran, Tehran*. [In Persian]
- Alinaghian, Sh. (2019). *Glossary of key terms in sexuality studies*. Tehran: Center for Anthropology and Culture. [In Persian]
- Biber, D. & Barbieri, F. (2007). Lexical bundles in university spoken and written registers. *English for Specific Purposes*, 26(3), 263-286.
- Ebadi, S., & Ebrahimi Marjal, B. (2015). Gender representations in the textbooks of teaching Persian to non-Persian speakers: A case study of "Let's Learn Persian" (volumes 2 and 3). *Journal of Teaching Persian to Speakers of Other Languages*, 4 (2), 27-46. [In Persian]
- Ezazi, S. (2006). The necessity of using a gender equality approach in research. *Journal of Education*, 22 (3), 33-57. [In Persian]

- Fakoochi, N.** (2003). *History of anthropological thoughts and theories*. Tehran: Ney Ed. [In Persian]
- Islam, K. M. M. & Asadullah, M. N.** (2018). Gender stereotypes and education: A comparative content analysis of Malaysian, Indonesian, Pakistani and Bangladeshi school textbooks. *PLoS ONE*, 13(1).
- Jalili, N.** (2008). Interaction between language and culture in foreign language teaching. *Ghalam*, 4 (7), 37-57. [In Persian]
- Karachi, R.** (2015). *A history of Iranian women's poetry* (volume 1). Tehran: Humanities and Cultural Studies Institute. [In Persian]
- Lee, F. K.** (2014). Gender representation in Hong Kong primary school textbooks-a comparative study. *Gender and Education*, 26(4), 356-376.
- Marzooghi, R., & Mansoori, S.** (2015). Qualitative content analysis of elementary textbooks based on gender orientation. *Women in Development and Politics*, 13 (4), 469-485. [In Persian]
- Mohammadi, Sh.** (2020). *About Persian language*. Hodhod Media. [In Persian]
- Mohammadi Rakati, D., Rahmani, E., & Jahromian, M.** (2022). Representation of gender in the two books "Mina 1" and "Attariq ilal Arabiat". *Journal of Teaching Persian to Speakers of Other Languages*, 11 (1), 175-193. [In Persian]
- Moosavi Hassan Abad, S. R. & Alimorad, Z.** (2016). Examining the representation of female and male characters in two books of "Lets learn Perisan" and "the novel teaching of Persian". *Presented at the First National Conference of Evaluating Textbooks of Teaching Perisan to Non-Persian Speakers, Shahid Beheshti University, Tehran*. [In Persian]
- New Oxford American Dictionary** (3rd ed.) (2010). Oxford University Press
- Porreca, k. L.** (1984). Sexism in current ESL textbooks. *TESOL Quarterly*, 18(4), 705-724.
- Rahmani, A., Mohammadi Rakati, D., & Jahromian, M.** (2021). An analysis of gender roles in Sadi Al-Hayati advanced level textbook series based on Porreca model. *University Textbooks; Research and Writing*, 24 (47), 109-124. [In Persian]
- Raja News** (2012). A look at traditional and modern gender stereotypes: Should I stay a woman or not? *News ID 108181*. [In Persian]
- Rees, D. K.** (2002). Facing up to stereotypes in second language classroom. *The Internet TESL Journal*, 8(7).
- Roohani, A., & Akbarpoor, S.** (2014). Gender representation in American English File textbook. *Journal of Language and Translation Studies*, 47 (2), 107-131. [In Persian]
- Seifollahi, S., & Ebrahimi, M.** (2008). The role and dignity of women in educational Persian textbooks of Iranian schools. *Journal of Social Sciences*, 2 (1), 50-75. [In Persian]
- Taghavi, S.** (2007). A study of women's dignity in Persian literature. *Payamezan*, 190 (10), 52-57. [In Persian]
- Thanasoulas, D.** (2001). The importance of teaching in the foreign language classroom. *Radical Pedagogy*. Retrieved from <http://radicalpedagogy. Icaap. org/content/issue 3-3/7thanasoulas.html>
- Yonata, F. & Mujiyanto, Y.** (2017). The representation of gender in English textbooks in Indonesia. *Journal of Language and Literature*, 12(1), 91-101.